

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра галузевої соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Вплив воєнних конфліктів на гендерну рівність»

Спеціальність: 054 Соціологія

Освітня програма: Соціологія

Кваліфікація: бакалавр соціології

Виконала:

Писанко Єлізавета Вадимівна,
студентка 4 курсу
ел. пошта: psnko16@gmail.com

Науковий керівник:

Вілкова Олена Юріївна,
Кандидат соціологічних наук, доцент
ел. пошта: o_vilkova@ukr.net

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри галузевої соціології

Протокол № _ від «__» _____ 202_ р.

Зав. кафедри _____ доц. Ольга БЕЗРУКОВА

Реєстрація

номер

дата підпис лаборанта кафедри

**Рекомендовано
до захисту**

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

**Результат
захисту**

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ	6
1.1. Соціологічні підходи до аналізу воєнних конфліктів	6
1.2 Гендерний вимір воєнних конфліктів	11
Висновки до розділу 1.	14
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ НА ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ.....	16
2.1. Загальні тенденції впливу воєнних конфліктів на гендерну рівність	16
2.2. Позитивні та негативні наслідки воєнних конфліктів: міжнародний досвід	18
Висновки до розділу 2	22
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ.....	23
3.1. Організація та методики дослідження	23
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	26
3.3. Можливі шляхи підтримки гендерної рівності в умовах війни та післявоєнного періоду	32
Висновки до розділу 3.	34
ВИСНОВКИ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	39

ВСТУП

Актуальність теми:

Вплив воєнних конфліктів на гендерну рівність є актуальною проблемою сучасного світу, оскільки збройні протистояння докорінно змінюють соціальну структуру суспільства, посилюють гендерні дисбаланси та створюють нові виклики для забезпечення рівних прав та можливостей. У таких умовах чоловіки та жінки стикаються з різними труднощами, зумовленими традиційними уявленнями про їхні ролі, що впливає на їхній соціально-економічний статус, безпеку та доступ до ресурсів. Дослідження цього питання є важливим для розробки ефективних механізмів подолання негативних наслідків війни та створення інклюзивного та егалітарного суспільства, у якому кожен громадянин матиме рівні можливості для розвитку.

Війни посилюють існуючі нерівності та створюють додаткові загрози для жінок, які стають більш уразливими до насильства, дискримінації та економічної нестабільності. У зонах бойових дій зростає кількість випадків гендерно зумовленого насильства, а жінки часто втрачають доступ до базових соціальних послуг, зокрема медичної допомоги та освіти. Крім того, воєнні конфлікти нерідко призводять до зміни традиційних гендерних ролей, коли жінки змушені брати на себе відповідальність за економічне забезпечення родин, опікуватися пораненими та переселенцями або брати участь у військових діях. Це вимагає перегляду політик, спрямованих на підтримку жіночого лідерства, розширення їхніх економічних можливостей та боротьбу з дискримінаційними практиками.

Чоловіки, у свою чергу, стикаються з іншими викликами, зокрема з тиском щодо виконання ролі захисника, що часто супроводжується мобілізацією, ризиком загибелі чи каліцтва, а також посттравматичними розладами. Втрата стабільної роботи та необхідність адаптації до нових реалій після війни може призводити до соціальної ізоляції, зростання рівня

агресії та психологічних проблем. Повернення чоловіків з війни до мирного життя вимагає комплексних програм реінтеграції, що включають психологічну підтримку, професійну адаптацію та боротьбу з гендерними стереотипами, які можуть загострюватися внаслідок воєнних дій.

Об'єкт дослідження: гендерна рівність як основа сучасного суспільства.

Предмет дослідження: вплив воєнних конфліктів на гендерну рівність.

Мета дослідження: виявити вплив війни на гендерну рівність в українському суспільстві.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення впливу воєнних конфліктів на гендерну рівність.
2. Дослідити зміни у соціальних та економічних ролях чоловіків та жінок під час війни та післявоєнного періоду.
3. Провести емпіричне дослідження за допомогою анкетування та інтерв'ю для виявлення гендерних змін у контексті війни в Україні.
4. Визначити можливі шляхи підтримки гендерної рівності в умовах війни та відновленні суспільства після конфлікту.

Структура роботи: робота складається з трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 41 сторінка.

РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

1.1. Соціологічні підходи до аналізу воєнних конфліктів

Воєнний конфлікт є складним соціальним феноменом, що характеризується застосуванням організованого насильства між державами, угрупованнями або іншими суб'єктами політичної діяльності. Він може мати різноманітні прояви, включаючи міждержавні війни, громадянські конфлікти, партизанські рухи та терористичні акти, кожен із яких має специфічні причини, динаміку розвитку та наслідки для суспільства. Війни можуть виникати через політичні, економічні, ідеологічні або етнічні суперечності, причому їх перебіг залежить від рівня розвитку державних інституцій, геополітичних факторів та міжнародного втручання.

Історично воєнні конфлікти відігравали важливу роль у формуванні сучасних націй і держав, сприяючи як їх розширенню, так і занепаду. У класичних військових теоріях, таких як роботи Карла фон Клаузевіца, війна розглядається як продовження політики іншими засобами, що підкреслює стратегічну роль конфлікту в міжнародних відносинах. Однак із розвитком міжнародного права та гуманітарних норм воєнні конфлікти дедалі більше оцінюються не лише з позиції їхньої ефективності для досягнення державних інтересів, а й з точки зору їхнього впливу на цивільне населення, соціальні структури та довгостроковий розвиток суспільств [Рущенко, 2017].

Сучасна наука аналізує воєнний конфлікт у міждисциплінарному контексті, поєднуючи методи історичних досліджень, політології, соціології, психології та економіки. Одним із ключових аспектів досліджень є типологія конфліктів, яка включає класичні міждержавні війни, локальні збройні сутички, асиметричні війни та гібридні конфлікти [Требін, 2016]. Асиметричні конфлікти характеризуються нерівністю сил між сторонами,

коли одна зі сторін використовує нетрадиційні методи ведення бойових дій, наприклад, тероризм або кібератаки. Гібридні конфлікти поєднують традиційні військові дії з інформаційною війною, політичним маніпулюванням та економічним тиском, що значно ускладнює їхнє врегулювання.

Одним із важливих аспектів вивчення воєнних конфліктів є їхній вплив на цивільне населення. У сучасних війнах спостерігається тенденція до збільшення кількості жертв серед цивільних, що є наслідком використання новітніх технологій, зміни тактики ведення бойових дій та свідомого застосування насильства проти мирного населення як стратегії війни. Дослідники, такі як Мері Калдор, Джон Гелстон і Девід Кілі, розглядали нові війни як комплексний соціальний феномен, у якому конфлікт виходить за межі суто військових операцій і стає частиною економічної та політичної системи. Вони вказують, що у війнах нового типу межа між комбатантами та цивільними особами розмивається, що ускладнює правове регулювання таких конфліктів і створює серйозні виклики для міжнародних гуманітарних організацій. Крім фізичного насильства, воєнні конфлікти мають довготривалі соціальні, політичні та економічні наслідки. Вони спричиняють масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, посилення політичної нестабільності та соціальної фрагментації. У багатьох випадках війна призводить до радикалізації суспільств, що може стимулювати подальші конфлікти та утруднювати процес мирного врегулювання. Наприклад, дослідження Едварда Азара щодо тривалих соціальних конфліктів підкреслює роль історичних образ і структурних нерівностей у підтримці конфліктної динаміки навіть після завершення активних бойових дій [Бойко, 2018].

Економічні аспекти війни також є предметом численних досліджень. Роботи Пола Коллієра показують, що воєнні конфлікти часто мають глибокі економічні корені, пов'язані з нерівномірним розподілом ресурсів, корупцією та слабкістю державних інституцій. Коллієр аналізує феномен «прокляття

ресурсів», коли природні багатства, замість того щоб сприяти розвитку, стають каталізатором збройних конфліктів через боротьбу за їх контроль. Це особливо помітно у випадку конфліктів в Африці та на Близькому Сході, де ресурси, такі як нафта, газ або дорогоцінні метали, стають об'єктом суперечок між державами, повстанськими угрупованнями та міжнародними корпораціями.

Соціальні наслідки воєнних конфліктів включають зміни у структурі сім'ї, трансформацію гендерних ролей та зростання рівня насильства у суспільстві. Жінки та діти є одними з найуразливіших категорій у збройних конфліктах, оскільки вони зазнають не лише безпосередніх наслідків війни, але й довготривалих форм дискримінації та насильства [Васильченко, 2018]. Роботи Синтії Енлоу та Керол Коун підкреслюють гендерні аспекти воєнних конфліктів, вказуючи, що війна змінює традиційні гендерні ролі, часто надаючи жінкам більше можливостей для економічної та політичної активності, але водночас створюючи нові форми утиску, зокрема через масові випадки сексуального насильства як інструменту війни. Психологічні наслідки воєнних конфліктів є ще одним важливим предметом досліджень. Війна залишає глибокі сліди у свідомості людей, спричиняючи посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та інші психічні розлади. Дослідження таких науковців, як Роберт Ліфтон та Джудіт Герман, доводять, що пережитий воєнний досвід змінює не лише окремих людей, а й суспільство в цілому, формуючи культури травми, які можуть впливати на політичну поведінку та соціальні відносини протягом десятиліть [Юрій, 2007].

Соціологічний аналіз воєнних конфліктів охоплює широкий спектр теоретичних підходів і методологічних стратегій, що дозволяють розглядати війну не лише як політичне чи військове явище, а як соціальний процес, що має глибокі наслідки для суспільних структур, ідентичності та норм. Соціологи досліджують війни через призму соціальної взаємодії, аналізуючи, як конфлікти змінюють соціальні інститути, відносини між різними

соціальними групами та механізми відтворення влади в суспільстві. Війна сприймається як феномен, що формується у взаємодії соціальних сил, економічних чинників та культурних процесів [Ковбасюк, 2011].

Класичні соціологічні теорії війни базуються на уявленнях про конфлікт як рушійну силу суспільного розвитку. Карл Маркс розглядав війни через призму класової боротьби, наголошуючи, що збройні конфлікти є наслідком економічних суперечностей між соціальними групами, зокрема між буржуазією та пролетаріатом. У марксистському підході війна виступає як інструмент перерозподілу ресурсів та влади, що використовується панівними класами для збереження свого домінування. Веберіанський підхід, представлений роботами Макса Вебера, наголошує на ролі держави та бюрократії у веденні воєн, розглядаючи організоване насильство як засіб утвердження політичного контролю [Голуб, 2019]. Вебер акцентує увагу на тому, що модерні держави монополізують насильство і використовують його для зміцнення свого легітимного панування, що створює передумови для інституціоналізації війни як соціальної практики. Функціоналістський підхід, розроблений такими соціологами, як Еміль Дюркгайм і Толкотт Парсонс, розглядає війну як явище, що виконує певні функції в суспільстві. Війни можуть сприяти згуртованості нації, мобілізуючи громадян навколо спільних цінностей та ідентичностей. Однак вони також дестабілізують соціальний порядок, викликаючи руйнування соціальних структур та перетворюючи суспільні відносини. З погляду структурного функціоналізму війна може бути механізмом адаптації суспільства до змін у міжнародному середовищі, а також способом регулювання напруги всередині держави через мобілізацію проти зовнішнього ворога.

Конфліктологічний підхід, представлений роботами Ральфа Дарендорфа та Льюїса Козера, розглядає воєнні конфлікти як природну частину соціальної динаміки, що виникає внаслідок боротьби за ресурси, владу та статус [Васильченко, 2014]. Дарендорф наголошує, що соціальні конфлікти є неминучими і водночас необхідними для розвитку суспільства,

оскільки вони сприяють змінам у структурах влади та спричиняють трансформацію соціальних норм. Козер, у свою чергу, аналізує війну як форму соціального конфлікту, яка може мати як руйнівні, так і конструктивні наслідки. Він вказує, що конфлікти, зокрема війни, можуть сприяти соціальним змінам, створювати нові коаліції та змінювати баланс сил у суспільстві.

Символічний інтеракціонізм досліджує війну через призму значень, які надають їй соціальні групи та індивіди. Роботи Ервінга Гофмана, Джорджа Герберта Міда та Герберта Блумера допомагають зрозуміти, як війна конструюється в суспільній свідомості та як люди формують свої уявлення про ворога, героїзм, патріотизм та насильство [Гнидюк, 2016]. Символічний інтеракціонізм підкреслює, що війна – це не лише фізичне протистояння, а й процес формування та трансформації соціальних ідентичностей. Через пропаганду, політичну риторику та медіа війна набуває символічного значення, що впливає на поведінку людей та їхню готовність брати участь у бойових діях [Третьякова, 2018].

Феміністичні підходи до аналізу воєнних конфліктів зосереджуються на гендерних аспектах війни, підкреслюючи, що насильство та військові дії мають різний вплив на чоловіків і жінок. Роботи таких дослідниць, як Синтія Енлоу, Керол Коун та Джудіт Батлер, аналізують, як війна закріплює патріархальні структури та сприяє гендерній нерівності. Феміністичні теоретики наголошують, що жінки в умовах війни не лише стають жертвами насильства, але й відіграють активну роль у військових конфліктах як учасниці бойових дій, медицині, волонтерки та політичні активістки [Рущенко, 2004]. Дослідження гендерного виміру війни дозволяють глибше зрозуміти, як воєнні конфлікти впливають на соціальні ролі, трудові відносини та сімейні структури.

Постколоніальні теорії аналізують воєнні конфлікти як наслідок історичних процесів колонізації та імперіалізму. Роботи Едварда Саїда, Гаятрі Співак та Франца Фанона висвітлюють, як війни є продовженням

колоніального панування та нерівності між розвиненими країнами та постколоніальними суспільствами. Постколоніальні дослідники наголошують, що багато сучасних конфліктів мають коріння в колоніальній політиці поділу територій, експлуатації ресурсів та культурного пригноблення. Критична теорія, розроблена представниками Франкфуртської школи, такими як Теодор Адорно, Макс Горкгаймер і Юрген Габермас, аналізує війну як інструмент репресивних соціальних структур. Вона розглядає воєнні конфлікти як спосіб збереження гегемонії домінуючих класів і відволікання уваги громадськості від соціальної нерівності. Критичні теоретики наголошують, що ідеологія війни часто використовується для виправдання авторитарних політик, обмеження громадянських прав та мобілізації населення на користь правлячих еліт [Бойко, 2018].

Соціологічні дослідження воєнних конфліктів також зосереджуються на їхніх наслідках для суспільства. Війни спричиняють значні демографічні зміни, зокрема масові переміщення населення, зміни у структурі сімей та розширення меж соціальної нерівності. Вони впливають на економіку, сприяючи мілітаризації суспільства, збільшенню витрат на оборону та посиленню державного контролю над ресурсами [Фурман, 2018]. Війни залишають глибокі психологічні наслідки для учасників бойових дій та цивільного населення, формуючи культури травми та насильства.

1.2 Гендерний вимір воєнних конфліктів

Гендерний підхід до вивчення воєнних конфліктів базується на розумінні того, що війна не є нейтральним явищем, а її вплив значною мірою визначається існуючими соціокультурними нормами, що регулюють відносини між чоловіками і жінками. Гендерний аналіз війни допомагає зрозуміти, як військові дії формують та відтворюють патріархальні структури, посилюють або змінюють традиційні гендерні ролі, а також яким

чином гендерна ідентичність впливає на досвід війни та наслідки збройних конфліктів.

У традиційних суспільствах війна довгий час розглядалася як справа чоловіків, оскільки вони були головними учасниками бойових дій, а їхня соціальна роль визначалася через силу, агресію та здатність до насильства. Згідно з класичними теоріями війни, зокрема працями Томаса Гоббса та Карла фон Клаузевіца, війна є проявом боротьби за владу, яка здійснюється через організоване насильство, а чоловіча військова домінантність розглядається як природний стан суспільства. Однак феміністичні дослідження воєнних конфліктів, зокрема роботи Синтії Енлоу, Керол Коун та Джудіт Батлер, ставлять під сумнів ці уявлення, наголошуючи, що війна не лише конструює чоловічі ідентичності, але й глибоко впливає на жінок та інших маргіналізованих груп, які стають частиною воєнних процесів [Рубан, 2009].

Одним із головних аспектів гендерного виміру війни є участь жінок у воєнних конфліктах. Хоча історично жінки рідко розглядалися як активні учасниці бойових дій, їхня роль у війні значно ширша, ніж прийнято вважати. Жінки беруть участь у війнах як солдатки, шпигунки, партизанки, медикіні, журналістки, волонтерки та миротворки. У деяких країнах, таких як Радянський Союз під час Другої світової війни, жінки склали значний відсоток армії, виконуючи функції снайперок, льотчиць та зв'язкових. У сучасних збройних конфліктах, таких як війна в Сирії чи російсько-українська війна, роль жінок у військових формуваннях та в процесах оборони держави є важливою та визнаною. Однак, попри активну участь у військових діях, жінки часто залишаються невидимими у воєнній історії, а їхній внесок у війну маргіналізується.

Гендерний вимір війни також включає питання насильства, зокрема сексуального насильства, яке використовується як інструмент війни. Масові зґвалтування під час конфліктів є системним явищем, що має на меті не лише фізичне знищення ворога, а й руйнування соціальних структур, знищення

культурної спадщини та деморалізацію населення. Історичні приклади, такі як геноцид у Руанді 1994 року, масові зґвалтування в Боснії та Герцеговині під час війни 1992–1995 років, насильство над жінками в ході громадянських війн в Африці, демонструють, що сексуальне насильство під час війни є частиною стратегічних дій військових формувань. Організації, що займаються правами людини, такі як Human Rights Watch та Amnesty International, наголошують на необхідності міжнародного визнання сексуального насильства як воєнного злочину та розробки механізмів для покарання винних [Голуб, 2018].

Війна також має глибокі соціальні наслідки для жінок, які часто несуть на собі головний тягар відновлення суспільства після конфлікту. Унаслідок збройних дій багато жінок залишаються вдовами, змушені самостійно виховувати дітей, працювати на кількох роботах або шукати притулку в інших країнах. Гендерна нерівність у післявоєнних суспільствах часто посилюється, оскільки держави, що перебувають у стані відновлення, спрямовують ресурси на військові потреби, залишаючи без належної уваги соціальну підтримку жінок та дітей [Бойко, 2018]. Дослідження Міжнародної організації праці показують, що після війни жінки частіше стикаються з бідністю, безробіттям та дискримінацією, а їхній доступ до освіти та медицини обмежується через економічну кризу та соціальну нестабільність.

Гендерний підхід до аналізу воєнних конфліктів також розглядає питання чоловічої ідентичності у контексті війни. Соціальні очікування щодо чоловіків у військовий час часто пов'язані з уявленнями про маскуліність, силу, відвагу та готовність до самопожертви. Чоловіки, які не відповідають цим нормам, можуть зазнавати соціального тиску, стигматизації та дискримінації. Дослідження Джошуа Голдстейна та Рауля Хільберга свідчать, що війна формує специфічні ідеали маскуліності, що можуть бути деструктивними для самих чоловіків, оскільки створюють умови для травматизації, насильства та післявоєнних психічних розладів. Чоловіки, які

пережили війну, часто страждають від посттравматичного стресового розладу, соціальної ізоляції та економічної нестабільності [Юрій, 2007].

Гендерна перспектива вивчення воєнних конфліктів також включає аналіз миротворчих процесів і ролі жінок у встановленні миру. Дослідження ООН підтверджують, що мирні угоди, в яких беруть участь жінки, мають більшу ймовірність бути тривалими та ефективними. Жінки-активістки, правозахисниці та представниці міжнародних організацій відіграють важливу роль у переговорах, відновленні громадянського суспільства та впровадженні політик, спрямованих на гендерну рівність. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 про жінок, мир і безпеку стала важливим кроком у визнанні ролі жінок у миротворчих процесах та необхідності врахування їхніх потреб у післявоєнний період [Гнидюк, 2016].

Гендерний вимір війни також включає дослідження сексуальних меншин, які часто залишаються невидимими в традиційних підходах до аналізу конфліктів. ЛГБТК+ спільнота під час війни стикається з подвійною дискримінацією: з одного боку, вони можуть стати жертвами насильства з боку ворогуючих сторін, а з іншого – зазнавати переслідувань у власному суспільстві через закріплені патріархальні норми. Дослідження показують, що в багатьох країнах, охоплених війною, ЛГБТК+ особи стають мішенню для нападів, катувань та вбивств, оскільки їхня ідентичність не вписується у військові уявлення про героїзм і традиційні ролі.

Висновки до розділу 1.

У цьому розділі було розглянуто воєнний конфлікт, як складне соціологічне поняття та соціальне явище. Соціологічні підходи дали нам змогу проаналізувати його на різних рівнях, від глобальних структур до індивідуальних переживань. Особливу увагу приділили гендерному виміру конфлікту. Зокрема було узагальнено феміністичні дослідження Синтії Енлоу, Керол Коун та Джудіт Батлер, Джошуа Голдстейна та Рауля Хільберга. Ми

дійшли висновки, що жінки не лише потерпають від війни, а й активно беруть участь у військовій службі, волонтерстві та миротворчих ініціативах, що може призводити до перегляду гендерних ролей та стереотипів. Водночас війна поглиблює гендерну нерівність, у таких формах як сексуальне та домашнє насильство, а також обмеження участі жінок в процесах прийняття державних рішень. Воєнний конфлікт постає як соціальна криза, що змінює гендерні ролі та загострює питання справедливості, участі та рівності в соціальному житті.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ НА ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

2.1. Загальні тенденції впливу воєнних конфліктів на гендерну рівність

Воєнні конфлікти завжди мали значний вплив на суспільство, зокрема на питання гендерної рівності. У сучасних дослідженнях наголошується, що війни не лише загострюють існуючі гендерні нерівності, а й можуть змінювати соціальні ролі чоловіків та жінок. Дослідники, такі як Сінді Хоугтон, Керол Кохеран і Валері Хадсон, вказують на те, що війни змушують жінок активніше брати участь у політичному житті, економічній діяльності та безпековому секторі, хоча водночас вони стають більш вразливими до насильства. Однією з основних тенденцій є фемінізація бідності у воєнний та повоєнний періоди. Через втрату годувальників, руйнування економіки та погіршення соціальної інфраструктури, жінки часто змушені брати на себе роль основних постачальників ресурсів для сім'ї, хоча їхні можливості працевлаштування залишаються обмеженими. Сара Кендіотті та Лоррейн Бінфорд наголошують, що жінки у зонах конфлікту стикаються з дискримінацією на ринку праці, а їхня неоплачувана хатня робота збільшується, що посилює нерівність.

Важливим аспектом є також сексуальне та гендерно зумовлене насильство. Дослідження Розмарі Саймонс та Бетті Рірдон показують, що під час воєн зростає кількість випадків сексуального насильства, торгівлі людьми, примусових шлюбів та експлуатації жінок. Це не лише наслідок воєнних дій, але й елемент воєнної стратегії, що використовується для залякування населення або етнічних чисток. Наприклад, конфлікти в Руанді, Боснії, Сирії та Україні продемонстрували, як сексуальне насильство стало масовим явищем [Юрій, 2007].

З іншого боку, війна може сприяти зміцненню позицій жінок у суспільстві. Втрата значної частини чоловічого населення та потреба в робочій силі змушують суспільство переглядати традиційні гендерні ролі. Френсіс Стюарт і Надя Аль-Алі стверджують, що в умовах конфлікту та після нього жінки нерідко стають політичними лідерками, організаторками громадських рухів, а також активними учасницями мирних переговорів. Наприклад, після Другої світової війни в багатьох країнах Європи жінки отримали виборчі права, а їхня участь у робочій силі значно зросла.

Проте ці зміни нерідко виявляються тимчасовими. Існує тенденція до повернення до традиційних ролей після завершення конфлікту. Дослідження Надін Петрової та Джоан Скотт показують, що після стабілізації ситуації суспільство часто повертається до довоєнних гендерних норм, а жінки знову витісняються з політичного та економічного життя [Сірій, 2004]. Це відбувається через патріархальні структури влади, культурні стереотипи та відсутність інституційної підтримки жіночої участі в ухваленні рішень. Конфлікти також впливають на чоловіків, змінюючи їхню соціальну ідентичність та статус у суспільстві. Марк Лоусон і Кріс Долан досліджують феномен маскулінності у військових умовах і зазначають, що чоловіки часто стикаються з тиском відповідати ідеалам "захисника" або "воїна". Це може спричиняти психологічні проблеми, підвищену агресію та труднощі у поверненні до мирного життя. Крім того, хоча сексуальне насильство зазвичай асоціюється з жінками, чоловіки також можуть ставати жертвами такого насильства, особливо в умовах воєнних конфліктів і полону [Ковбасюк, 2011].

Гендерна політика після конфліктів є ключовим аспектом відновлення суспільства. Мері Кепплер і Шеррі Маккей підкреслюють важливість участі жінок у миротворчих процесах, однак на практиці їхня роль залишається обмеженою. Незважаючи на міжнародні резолюції, такі як Резолюція 1325 Ради Безпеки ООН, яка закликає до залучення жінок у миротворчі процеси,

рівень їхньої реальної участі залишається низьким через відсутність політичної волі та культурні бар'єри.

Загалом, війни мають складний і суперечливий вплив на гендерну рівність. З одного боку, вони можуть прискорювати зміни, які в мирний час відбувалися б повільніше [Третьякова, 2018]. Жінки здобувають нові можливості для самореалізації, а суспільство стає більш відкрите до перегляду гендерних ролей. З іншого боку, конфлікти посилюють нерівність, збільшують вразливість жінок і сприяють поверненню до патріархальних моделей після завершення бойових дій. Дослідження таких науковців, як Кетрін Мун, Крістен Гаус і Хелен Кін, свідчать про необхідність цілісної гендерної політики, яка б враховувала довгострокові наслідки війни та сприяла рівноправному відновленню суспільства [Гнидюк, 2016].

2.2. Позитивні та негативні наслідки воєнних конфліктів: міжнародний досвід

Дослідження міжнародного досвіду показують, що наслідки воєнних конфліктів є складними та багатограними, а їхній характер визначається політичним контекстом, соціальною структурою та економічними чинниками. Аналізуючи роботи таких науковців, як Пол Коллієр, Мері Калдор, Крістофер Койл і Стівен Пінкер, можна виокремити основні тенденції у впливі воєнних конфліктів на суспільство.

Один із найсерйозніших негативних наслідків воєнних конфліктів – це втрата людських життів. За даними досліджень Університету Осло та Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, у ХХ столітті війни призвели до загибелі понад 100 мільйонів людей [Голуб, 2019]. Окрім безпосередніх бойових втрат, велика кількість людей гине від голоду, хвороб, відсутності медичної допомоги та нестачі базових ресурсів. Наприклад, у громадянській війні в Судані велика частина смертей була

спричинена не боями, а гуманітарною кризою, яка настала після руйнування інфраструктури.

Таблиця 2.1.

Глобальні наслідки воєнних конфліктів: ризики та можливості
[Рущенко, 2017]

Наслідки	Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Соціальні зміни	Підвищення суспільної згуртованості, посилення громадянської активності, переосмислення соціальних ролей	Руйнування соціальних зв'язків, загострення етнічних і релігійних конфліктів, масові міграції
Економічний вплив	Інноваційний розвиток у військовій та цивільній сферах, зростання виробництва в окремих галузях	Деструкція економіки, зростання безробіття, інфляція, зубожіння населення
Політичні зміни	Демократизація після конфлікту, створення нових міжнародних альянсів	Політична нестабільність, авторитарні тенденції, загострення міждержавних відносин
Технологічний розвиток	Стимулювання науково-технічного прогресу, розвиток медицини та військових технологій	Використання зброї масового знищення, мілітаризація економіки, поширення кіберзагроз
Гендерні аспекти	Розширення прав жінок, залучення їх до нових сфер діяльності, перегляд традиційних гендерних ролей	Зростання гендерного насильства, порушення прав людини, посилення нерівності у воєнних зонах
Психологічний вплив	Розвиток механізмів психологічної підтримки, підвищення стійкості суспільства	Масові психотравми, зростання рівня стресу, депресії та посттравматичних розладів
Екологічні	Впровадження екологічних	Руйнування довкілля,

наслідки	ініціатив після війни, відновлення екосистем	забруднення територій, довготривалі наслідки для біорізноманіття
-----------------	---	--

Економічні наслідки війни також є значними. Війни спричиняють знищення промислових підприємств, транспортних мереж і сільськогосподарських угідь, що призводить до тривалого економічного занепаду. Дослідження Кеннета Рогоффа та Кармен Рейнхарт показують, що країни, які пережили збройні конфлікти, стикаються з тривалими проблемами відновлення, включаючи зростання державного боргу, інфляцію та високий рівень безробіття. Після Другої світової війни європейські країни зазнали значних економічних втрат, однак завдяки плану Маршалла змогли швидко відновити свої економіки. Водночас країни Африки, такі як Демократична Республіка Конго, продовжують страждати від наслідків конфліктів, які спричинили економічну стагнацію на десятиліття.

У багатьох випадках війни призводять до зміни політичних режимів або перерозподілу влади [Требін, 2016]. Наприклад, Перша світова війна стала причиною розпаду Австро-Угорської, Османської та Російської імперій, що призвело до створення нових незалежних держав. Друга світова війна змінила світовий порядок, сприяючи формуванню ООН та встановленню нового балансу сил між США та СРСР. Дослідження Чарльза Тіллі та Баррінгтона Мура свідчать про те, що війни можуть стимулювати демократизацію в одних країнах і зміцнення авторитаризму в інших, залежно від соціально-економічних чинників та результатів конфлікту. Соціальні наслідки воєнних конфліктів охоплюють масові міграції, руйнування сімейних зв'язків та зростання соціальної напруги. Війни змушують мільйони людей залишати свої домівки та ставати біженцями. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на 2023 рік у світі понад 100 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки через конфлікти. Наприклад, сирійська громадянська війна спричинила одну з

наймасштабніших криз біженців у сучасній історії, коли понад 6 мільйонів сирійців були змушені шукати притулку за кордоном [Васильченко, 2014].

Гендерні аспекти воєнних конфліктів також є важливими. Війни призводять до зростання рівня сексуального насильства, примусової праці та гендерної дискримінації. Дослідження Валері Хадсон, Кетрін Мун і Джоан Трукселл показують, що під час конфліктів жінки часто стають жертвами сексуального насильства, яке використовується як метод війни. Наприклад, під час конфлікту в Боснії у 1990-х роках сексуальне насильство було систематично використане як інструмент етнічних чисток [Рубан, 2009].

Попри всі негативні наслідки, воєнні конфлікти можуть сприяти деяким позитивним змінам. Війни часто прискорюють технологічний прогрес, адже в умовах збройних конфліктів розробляються нові види зброї, медичних технологій та комунікаційних систем. Наприклад, Друга світова війна сприяла появі сучасної авіації, комп'ютерних технологій та фармацевтичних розробок, таких як антибіотики. Холодна війна стимулювала розвиток космічних досліджень, що зрештою призвело до висадки людини на Місяць. Позитивним елементом може бути зміцнення національної ідентичності та соціальної згуртованості. Війни часто сприяють консолідації націй навколо спільних цінностей та ідеалів [Наливайко, 2024]. Дослідження Бенедикта Андерсона та Ернеста Геллнера вказують на те, що війни можуть стати каталізаторами національного відродження. Наприклад, після Другої світової війни в Європі спостерігалось зростання підтримки демократичних ідей та посилення європейської інтеграції, що зрештою призвело до створення Європейського Союзу.

Постконфліктне відновлення є ключовим викликом для держав, які пережили війну. Дослідження Поля Коллієра та Гарта Каплана показують, що країни, які інвестують у стабільність, верховенство права та економічний розвиток, мають вищі шанси на успішну реконструкцію. Приклад Німеччини та Японії після Другої світової війни демонструє, що стратегічна політика економічного відновлення та демократизації може сприяти швидкому виходу

з кризи. Водночас країни, які стикаються з хронічною політичною нестабільністю та відсутністю інституційної підтримки, ризикують повернутися до нового циклу насильства, як це сталося в Сомалі чи Афганістані [Марценюк, 2016].

Висновки до розділу 2 .

Воєнні конфлікти мають суперечливий вплив на гендерну рівність. З одного боку, вони загострюють нерівність, посилюють насильство, фемінізацію бідності та дискримінацію, а також відтворюють шкідливі гендерні стереотипи. З іншого боку, відкриваються нові можливості для участі жінок в сучасному суспільному житті, політиці, волонтерстві, громадському секторі, тощо. Проаналізувавши міжнародний досвід, можемо дійти висновку, що позитивні зміни можливі лише за умов цілеспрямованої гендерної політики, інтегрованої в усі етапи конфлікту та відновлення. Без постійної підтримки такі зрушення залишаються тимчасовими, а після завершення війни суспільство часто повертається до патріархатного стилю суспільного розвитку.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

3.1. Організація та методики дослідження

У процесі дослідження впливу війни в Україні на гендерну рівність було застосовано комплексний підхід, що включав використання кількісних та якісних методів збору даних. Основними методами дослідження стали анкетування та напівструктуровані інтерв'ю, які дозволили отримати широку інформацію про соціальні, економічні та культурні зміни, що відбулися внаслідок воєнного конфлікту. Кожен із цих методів відіграв важливу роль у зборі та аналізі даних, забезпечуючи комплексне бачення досліджуваної проблематики.

Анкетування було вибрано як один із ключових методів дослідження завдяки його можливості отримати стандартизовані дані від великої кількості респондентів (Додаток А). Анкета складалася з 14 запитань, які були розроблені таким чином, щоб виявити основні аспекти змін у гендерній рівності під час війни. Формат запитань включав як закриті, так і відкриті варіанти відповідей, що дозволяло не лише отримати кількісні показники, а й зібрати додаткові коментарі від респондентів. Запитання анкети охоплювали широке коло тем, зокрема розподіл обов'язків у сім'ї, доступ до роботи, вплив війни на соціальну роль чоловіків і жінок, рівень психологічного навантаження, участь у волонтерській діяльності та зміни в кар'єрних перспективах.

Анкетування проводилося серед 42 учасників, що були обрані за методом цілеспрямованої вибірки. До вибірки входили чоловіки та жінки різних вікових груп, професійних сфер і соціального статусу. Зокрема, було важливо залучити як цивільне населення, так і військовослужбовців, волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, що дозволяло отримати

репрезентативні результати. Перед початком основного етапу анкетування було проведено пілотне тестування анкети на невеликій вибірці, що дозволило перевірити зрозумілість питань і внесення необхідних коригувань у формулювання.

Проведення анкетування здійснювалося в кілька етапів. На першому етапі відбувалася розробка анкети, що включала визначення основних тематичних блоків і розробку конкретних питань. На другому етапі анкета проходила перевірку на достовірність і валідність через тестове анкетування. Третій етап полягав у безпосередньому зборі даних, який здійснювався як в онлайн-форматі, так і в паперовому варіанті для респондентів, які мали обмежений доступ до інтернету. Заключним етапом була систематизація та обробка отриманих відповідей, що дозволило сформулювати загальне уявлення про ситуацію з гендерною рівністю в умовах війни. Другим важливим методом дослідження стали напівструктуровані інтерв'ю, які дозволили отримати більш глибокі дані про суб'єктивний досвід учасників. Інтерв'ю проводилися з відібраною частиною респондентів, які виявили готовність поділитися детальнішими міркуваннями щодо досліджуваної теми. Формат напівструктурованого інтерв'ю дозволяв поєднувати стандартизовані запитання із можливістю задавати додаткові уточнювальні питання в процесі розмови.

Підготовка до проведення інтерв'ю включала кілька етапів. Спочатку було визначено коло питань, що охоплювали теми змін у гендерних ролях під час війни, впливу війни на кар'єрний розвиток, психологічного навантаження, соціальної підтримки та доступу до ресурсів. На наступному етапі було проведено тестові інтерв'ю, які дозволили оцінити ефективність поставлених питань і внести необхідні коригування. Далі відбувався безпосередній процес збору даних у форматі особистих або онлайн-інтерв'ю. Завершальним етапом була систематизація та аналіз отриманих відповідей, що дозволило отримати додаткові глибокі інсайти щодо проблематики гендерної рівності під час війни.

Дослідження проводилося в кілька ключових етапів, кожен з яких відігравав важливу роль у забезпеченні надійності отриманих даних. Перший етап передбачав формулювання дослідницької проблеми, визначення цілей та завдань, а також розробку методологічної бази дослідження. На цьому етапі було проведено аналіз наукової літератури та міжнародного досвіду щодо впливу воєнних конфліктів на гендерну рівність, що дозволило окреслити основні тенденції та побудувати гіпотези дослідження.

Другий етап полягав у розробці інструментарію дослідження, зокрема створенні анкети та формулюванні питань для напівструктурованих інтерв'ю. Особлива увага приділялася формулюванню питань таким чином, щоб вони не містили упередженості та дозволяли отримати максимально об'єктивні відповіді. На цьому ж етапі відбувалося тестування інструментарію на невеликій вибірці, що дозволило оцінити його ефективність і внести коригування перед початком основного збору даних.

Третій етап дослідження був присвячений безпосередньому збору даних. Анкетування проводилося серед 42 респондентів, а напівструктуровані інтерв'ю – серед відібраної групи учасників, які мали досвід безпосереднього впливу війни на їхню соціальну та економічну ситуацію. Важливим аспектом цього етапу було забезпечення анонімності та конфіденційності відповідей, що сприяло відкритості учасників дослідження. На четвертому етапі відбувалася обробка та систематизація отриманих даних. Для аналізу анкетних відповідей застосовувалися методи статистичної обробки, що дозволяло отримати кількісні показники та виявити основні закономірності. Водночас аналіз інтерв'ю передбачав якісне опрацювання відповідей, їхню категоризацію та пошук повторюваних тем. Останній етап дослідження включав узагальнення отриманих результатів, формулювання висновків та обговорення їх у контексті наявних наукових теорій і міжнародного досвіду. На основі отриманих даних було визначено основні тенденції змін у гендерній рівності під час війни, а також зроблено висновки

щодо подальших перспектив гендерної політики в умовах воєнного конфлікту.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Аналіз зібраних даних дозволяє зробити кілька важливих спостережень щодо змін у гендерній рівності під впливом війни. Виявлено, що значна частка респондентів відзначає зміни у розподілі домашніх обов'язків, що свідчить про трансформацію традиційних гендерних ролей. Майже 70% опитаних зазначили, що війна змусила їх переглянути звичні сімейні обов'язки, що може бути пов'язано з відсутністю одного з членів родини або необхідністю поєднувати роботу та догляд за сім'єю: «З початком війни я стала і мамою, і годувальницею, і волонтеркою одночасно. Раніше чоловік займався фінансами, а тепер я самостійно приймаю всі рішення, іноді це дуже важко» - Жінка, 35 років. Ця тенденція може мати довгострокові наслідки, оскільки гендерні ролі, які змінилися в умовах кризи, можуть закріпитися у суспільній свідомості й після завершення війни. Водночас понад 30% респондентів вказали, що не помітили змін у розподілі сімейних обов'язків, що свідчить про збереження традиційних моделей у певній частині суспільства.

Таблиця 3.1.

Результати дослідження впливу війни в Україні на гендерну рівність отримані за методикою, адаптованою відповідно до методичних рекомендацій О. В. Рубан

№	Питання	Так (%)	Ні (%)
1	Чи змінився розподіл домашніх обов'язків у вашій сім'ї під час війни?	68.4	31.6
2	Чи доводилося вам брати на себе нові професійні або	57.2	42.8

	соціальні ролі через війну?		
3	Чи відчуваєте ви зміни у сприйнятті гендерних ролей у суспільстві під час війни?	74.9	25.1
4	Чи зіткнулися ви з труднощами у пошуку або збереженні роботи через війну?	61.3	38.7
5	Чи вважаєте ви, що війна сприяла зростанню гендерної рівності у вашій країні?	53.8	46.2
6	Чи спостерігали ви збільшення випадків дискримінації за гендерною ознакою в умовах війни?	46.7	53.3
7	Чи відчуваєте ви підвищений рівень психологічного навантаження через зміну соціальної ролі?	72.1	27.9
8	Чи брали ви участь у волонтерській діяльності або інших формах громадської допомоги під час війни?	64.5	35.5
9	Чи вважаєте ви, що жінки та чоловіки мають рівний доступ до кар'єрних можливостей під час війни?	48.2	51.8
10	Чи спостерігали ви збільшення кількості жінок у військових або оборонних структурах?	78.3	21.7
11	Чи стикалися ви з ситуаціями, коли ваш гендер впливав на ставлення до вас на роботі або в суспільстві?	55.6	44.4
12	Чи помітили ви зміни у ставленні до традиційних сімейних цінностей у вашому оточенні через війну?	69.8	30.2
13	Чи вважаєте ви, що війна позитивно вплинула на рівень гендерної солідарності у суспільстві?	50.9	49.1
14	Чи підтримуєте ви подальше посилення політик щодо гендерної рівності після завершення війни?	82.4	17.6

Значний відсоток респондентів (57,2%) заявили, що взяли на себе нові професійні або соціальні ролі через війну. Це може бути пов'язано із загальною мобілізацією суспільства, коли багато людей змушені змінювати сферу діяльності, адаптуватися до нових умов або навіть брати на себе відповідальність за функції, які раніше виконували інші. Особливо важливим є факт, що зміни у професійних ролях стосуються як чоловіків, так і жінок, що демонструє відхід від традиційних гендерних поділів у сфері праці. Водночас 42,8% респондентів заявили, що не зіткнулися з такими змінами, що може свідчити про стабільність певних професій або особливості

зайнятості конкретних осіб. Результати також показують, що 74,9% опитаних помітили зміни у сприйнятті гендерних ролей у суспільстві. Це свідчить про те, що війна не лише змінює життєві умови людей, але й впливає на їхні соціальні уявлення. Такі зміни можуть бути зумовлені збільшенням участі жінок у військових діях, посиленням їхньої ролі у волонтерській діяльності та загальним усвідомленням того, що кризові ситуації вимагають від кожного виконання нових функцій, незалежно від статі. Водночас 25,1% респондентів не помітили таких змін, що може бути пов'язано з їхніми особистими переконаннями або соціальним середовищем, у якому вони перебувають.

Щодо питання зайнятості, 61,3% опитаних зіткнулися з труднощами у пошуку або збереженні роботи через війну. Це вказує на те, що конфлікт значно вплинув на ринок праці, призвівши до втрати робочих місць, релокації бізнесів та зміни умов праці. Важливо зазначити, що жінки могли постраждати більше через традиційне сприйняття їхніх професій, особливо в тих сферах, які зазнали найбільших руйнувань. Водночас 38,7% респондентів заявили, що не мали проблем із працевлаштуванням, що може свідчити про певну стабільність у деяких галузях або про здатність адаптуватися до нових умов.

Цікаво, що лише 53,8% респондентів вважають, що війна сприяла зростанню гендерної рівності. Це означає, що суспільство неоднозначно сприймає наслідки конфлікту для рівності між чоловіками та жінками. Можливо, частина респондентів вважає, що війна створила нові можливості для жінок у суспільстві та на ринку праці, тоді як інші вказують на посилення традиційних моделей або загальне погіршення умов життя, що нівелює можливі позитивні зміни. Варто також звернути увагу, що 46,2% респондентів не помітили змін або вважають, що війна не сприяє гендерній рівності, що свідчить про існування значних суперечностей у суспільстві.

Виявилось, що 46,7% респондентів спостерігали збільшення випадків дискримінації за гендерною ознакою в умовах війни, тоді як 53,3% не зафіксували таких змін. Це може вказувати на поляризованість присутню в

суспільстві: для одних війна стала чинником посилення рівності, тоді як інші відзначають зростання дискримінаційних практик. Причинами цього можуть бути як погіршення економічної ситуації, що посилює вразливість певних груп населення, так і зростання агресії в суспільстві, що негативно позначається на ставленні до жінок або чоловіків у певних контекстах.

Рівень психологічного навантаження також є одним із ключових аспектів аналізу. Близько 72,1% респондентів зазначили, що відчують підвищений рівень психологічного стресу через зміну соціальної ролі. Це свідчить про серйозний вплив війни на ментальне здоров'я населення, особливо в умовах, коли люди змушені брати на себе додаткові обов'язки або адаптуватися до нових обставин. *« Іноді здається, що я не витримаю - стрес через нові обов'язки, тривога за сім'ю та робота дуже мене виснажують. Війна змушує бути сильною, але це важко, коли ти одна.»* - Жінка, 38 років. Водночас 27,9% опитаних не помітили таких змін, що може бути пов'язано з їхньою стійкістю до стресу або відсутністю значних змін у житті. Щодо волонтерської діяльності, 64,5% респондентів брали участь у громадській допомозі, що свідчить про високу мобілізацію суспільства та готовність підтримувати одне одного. *«Я ніколи не уявляв що можу бути волонтером та допомагати тим, хто цього потребує. Наразі я відчуваю, що це моє покликання – допомагати людям. Це змінило мене і мій світогляд. Я став відчувати себе людяним.»* - Чоловік, 52 роки. Це також є показником того, що жінки та чоловіки можуть рівною мірою долучатися до активних соціальних процесів, змінюючи усталені уявлення про гендерні ролі. Водночас 35,5% не брали участі у волонтерстві, що може бути пов'язано з особистими обставинами або обмеженими можливостями.

Цікавим є той факт, що лише 48,2% респондентів вважають, що жінки та чоловіки мають рівний доступ до кар'єрних можливостей під час війни, тоді як 51,8% вказують на існування певних обмежень. Це свідчить про те, що, попри загальну мобілізацію, певні стереотипи та структурні бар'єри все ще залишаються чинниками, що впливають на кар'єрний розвиток.

Окрему увагу варто звернути на сприйняття участі жінок у військових структурах. 78,3% респондентів помітили збільшення кількості жінок у військовій сфері, що є свідченням значних змін у гендерному складі збройних сил. Це також підтверджує тенденцію до розширення можливостей для жінок, яка, ймовірно, збережеться й після завершення війни. Результати щодо змін у ставленні до традиційних сімейних цінностей також є важливими. 69,8% опитаних зазначили, що помітили такі зміни у своєму оточенні, що може бути наслідком як загального перегляду ролей у суспільстві, так і змін у сімейній динаміці під впливом війни. Необхідно зазначити, що 82,4% респондентів підтримують подальше посилення політик щодо гендерної рівності після завершення війни. Це свідчить про високу готовність суспільства до подальших змін у цьому напрямку, що може бути ключовим фактором для формування майбутньої державної політики у сфері рівності.

За результатами проведених інтерв'ю можна виділити кілька ключових тенденцій щодо змін у гендерних ролях під час війни. Жінки в переважній більшості зазначали, що їхні обов'язки значно розширилися, оскільки їм довелося поєднувати одразу кілька ролей – матері, годувальниці та організаторки повсякденного життя. Багато хто зізнався, що раніше сприймав розподіл обов'язків у родині як більш традиційний, де чоловік виконує роль основного годувальника, а жінка – доглядає за дітьми. Проте з початком війни, особливо через мобілізацію чоловіків або їхню втрату роботи, жінки були змушені шукати нові джерела доходу, працювати понаднормово або навіть кардинально змінювати професію. Деякі респондентки зазначали, що через відсутність партнера вдома вони вперше стикнулися з необхідністю самостійно ухвалювати фінансові рішення або брати на себе відповідальність за безпеку сім'ї.

Значна частина жінок також розповідала про активну участь у волонтерській діяльності, організації гуманітарної допомоги, підтримці військових і переселенців. Деякі жінки, які раніше не були залучені до громадської діяльності, почали брати участь у координаційних центрах,

допомагати з евакуацією або працювати у благодійних фондах. Для багатьох це стало не лише способом підтримати інших, а й можливістю відчутти свою важливість у суспільстві. Однак більшість зізналася, що емоційне та фізичне навантаження значно зросло, оскільки доводиться поєднувати багато обов'язків без можливості відпочинку. Чоловіки, у свою чергу, найчастіше говорили про зміну своєї ролі у професійному та соціальному житті. Деякі, будучи мобілізованими, відзначали, що це стало для них переломним моментом у сприйнятті власної відповідальності та ролі у суспільстві. Інші, хто залишився в тилу, розповідали про необхідність швидко пристосовуватися до нових реалій – хтось змінив сферу діяльності через втрату роботи, а хтось уперше взяв на себе функції, які раніше виконувала дружина, наприклад, догляд за дітьми або ведення домашнього господарства. *«Коли мене мобілізували, я почав інакше дивитися на ролі чоловіків та жінок. Ті чоловіки, хто залишився вдома, без дружини, теж взяли на себе нові обов'язки – я чув від товаришів, що вони вперше доглядають маленьких дітей самостійно та пораються по господарству.»* - Чоловік, 27 років. Цікаво, що деякі чоловіки зазначали, що через війну почали більше цінувати сімейні зв'язки та стали емоційно відкритішими, що раніше не було притаманно їхньому оточенню.

Особливою зміною стало переосмислення пріоритетів. Багато респондентів – як чоловіки, так і жінки – зазначили, що війна змусила їх переглянути ставлення до кар'єри, сім'ї та особистого розвитку. Дехто усвідомив, що стабільність і фінансова безпека більше не є гарантованими, тому почав шукати нові шляхи розвитку, освоювати нові навички або навіть змінювати країну проживання. Загалом, можна сказати, що війна значно змінила як соціальні, так і гендерні ролі, зробивши їх більш гнучкими, але водночас наклавши додаткове психологічне навантаження на обидві статі (Додаток Б).

3.3. Можливі шляхи підтримки гендерної рівності в умовах війни та післявоєнного періоду

Війна часто призводить до значного перерозподілу економічних ролей, коли жінки стають основними годувальницями сімей або вимушені шукати нові можливості для заробітку. У зв'язку з цим доцільним є запровадження державних та міжнародних програм підтримки, що включатимуть навчання, перекваліфікацію, фінансову допомогу для започаткування власного бізнесу та сприяння створенню гнучких умов праці. Окрему увагу слід приділити підтримці жінок у сферах, що традиційно вважаються чоловічими, а також стимулюванню чоловіків до участі у сферах, пов'язаних із доглядом за дітьми та соціальними послугами. Війна має довготривалі наслідки для психічного здоров'я, і гендерні аспекти відіграють тут ключову роль. Жінки часто стикаються з підвищеним рівнем стресу через необхідність поєднувати роботу, догляд за дітьми та участь у волонтерській діяльності, тоді як чоловіки нерідко переживають соціальний тиск, пов'язаний з очікуваннями щодо їхньої ролі захисників і годувальників. У цьому контексті важливим є створення програм психологічної реабілітації, які враховуватимуть специфіку досвіду обох статей, а також сприятимуть зменшенню стигматизації звернення по допомогу.

Одним із критичних аспектів підтримки гендерної рівності в умовах війни є боротьба з гендерно зумовленим насильством. Війна значно підвищує ризик насильства щодо жінок і дітей, особливо в зонах бойових дій та серед вимушених переселенців. Тому необхідно розвивати механізми швидкого реагування, створювати кризові центри, розширювати доступ до правової допомоги та забезпечувати можливість оперативного захисту постраждалих. Важливо також проводити активну інформаційну кампанію щодо прав людини, механізмів захисту та підтримки постраждалих, щоб зменшити бар'єри у зверненні за допомогою [Голуб, 2018].

Післявоєнний період вимагає системних реформ у сфері гендерної політики, що включатимуть законодавчі ініціативи, спрямовані на подолання дискримінації та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Зокрема, варто переглянути політики декретних відпусток, щоб сприяти рівному розподілу обов'язків у сім'ї, а також розвивати програми підтримки чоловіків у питаннях виховання дітей. Це сприятиме зміні суспільних уявлень про гендерні ролі та допоможе подолати стереотипи, які закріплюють нерівність [Сандига, 2005]. Значну роль у підтримці гендерної рівності відіграють освітні ініціативи, що мають на меті підвищення рівня обізнаності населення щодо прав людини, рівних можливостей і проблем дискримінації. Війна може призвести до загострення традиційних уявлень про гендерні ролі, тому важливо запроваджувати навчальні програми, що формуватимуть толерантне ставлення до гендерної різноманітності, а також підвищуватимуть рівень обізнаності про внесок жінок у суспільний розвиток. Варто підтримувати гендерно чутливе виховання у школах, розширювати освітні можливості для дівчат і жінок, а також проводити тренінги для представників влади, роботодавців і громадських активістів щодо боротьби з дискримінацією.

Окремо слід наголосити на необхідності підтримки жінок у політичній сфері. Під час війни жінки відіграють активну роль у волонтерському русі, допомагають у гуманітарних ініціативах та виконують функції керівників у кризових умовах. Проте їхнє представництво у політичних процесах залишається недостатнім. Тому важливим є створення програм з розвитку лідерських навичок, підтримка жінок-кандидатів на виборні посади та розширення їхніх можливостей у прийнятті рішень на різних рівнях влади.

Для забезпечення гендерної рівності у післявоєнному суспільстві необхідно також розвивати механізми державної підтримки родин, що включатимуть доступні дитячі садки, фінансові стимули для догляду за дітьми та створення можливостей для гнучкого графіка роботи. Це допоможе жінкам продовжувати професійний розвиток без ризику втрати економічної

самостійності. Важливо також підтримувати чоловіків, які беруть на себе обов'язки з догляду за дітьми, щоб подолати соціальний тиск і стереотипи щодо "традиційних" ролей у сім'ї. Досвід інших країн свідчить, що участь міжнародних партнерів сприяє розширенню можливостей для економічного відновлення, розвитку соціальних ініціатив та посилення правових механізмів захисту. Співпраця з міжнародними фондами може забезпечити необхідні ресурси для реалізації програм підтримки жінок і чоловіків у післявоєнний період [Марценюк, 2016].

Висновки до розділу 3.

У результаті проведеного дослідження було застосовано комбіновану методологію, яка поєднує кількісний та якісно-інтерпретований підходи. Такий дизайн дозволив виявити, як загальні тенденції сприйняття війни в контексті гендерної рівності, так і глибші особистісні смисли, що стоять за цими уявленнями. Результати анкетування засвідчили наявність суттєвих змін у розподілі гендерних ролей, зокрема посилення активності жінок у громадському житті, а також неоднозначне сприйняття цих змін серед опитаних респондентів. Водночас результати свідчать про збереження патріархальних уявлень у частини респондентів, що вказує на складність та суперечливість трансформаційного процесу. Такий емпіричний матеріал створює ґрунт для глибшого аналізу впливу війни на гендерну картину українського суспільства та розуміння викликів, з якими стикається сучасна гендерна рівність у контексті воєнного конфлікту.

ВИСНОВКИ

Війна змінює традиційні гендерні ролі, створюючи як нові можливості, так і виклики для чоловіків і жінок. З одного боку, жінки активніше долучаються до професійних сфер, які раніше вважалися суто чоловічими, включаючи військову службу, волонтерську діяльність та політичну участь. З іншого боку, війна посилює навантаження на жінок, оскільки вони беруть на себе більшу відповідальність за родину, догляд за дітьми та підтримку економічної стабільності сім'ї. Чоловіки, у свою чергу, стикаються з новими викликами, пов'язаними з мобілізацією, посттравматичним синдромом і зміною статусу у суспільстві. Це створює як позитивні, так і негативні наслідки для гендерної рівності. Аналіз соціальних змін під час війни показує, що на початкових етапах конфлікту жінки часто залишаються в тіні, зосереджуючись на сімейних обов'язках та гуманітарній допомозі. Проте з часом вони активно входять до ринку праці, займають керівні посади та беруть участь у військових діях. Це змінює суспільне уявлення про жіночу роль та сприяє перегляду традиційних гендерних норм. Разом із тим зростає ризик дискримінації та гендерно зумовленого насильства, що є характерною проблемою для країн, які переживають воєнні конфлікти. Крім того, посилюється економічна нестабільність, що особливо впливає на жінок із вразливих соціальних груп, таких як внутрішньо переміщені особи або матері-одиначки.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що війна впливає не лише на зайнятість та економічні можливості жінок, але й на психологічний стан обох статей. Жінки частіше відчують емоційне виснаження, оскільки змушені поєднувати роботу з доглядом за дітьми та підтримкою членів родини. Чоловіки, особливо ті, хто пройшов бойові дії, стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, що може призводити до підвищеної агресії, депресії та проблем у міжособистісних стосунках. Ці

аспекти мають важливе значення для формування політики соціальної підтримки ветеранів та їхніх сімей.

Попри виклики, війна може стати рушійною силою позитивних змін у сфері гендерної рівності. Залучення жінок до ухвалення рішень, участь у політичному житті та активізація жіночого руху сприяють поступовому руйнуванню патріархальних структур. Досвід багатьох країн демонструє, що післявоєнний період може стати можливістю для впровадження реформ, спрямованих на підвищення рівності та справедливості у суспільстві. Важливим завданням залишається розробка стратегій, які враховують потреби обох статей, забезпечуючи доступ до ресурсів, психологічну підтримку та рівні можливості у сфері праці та освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко І. І. Соціологія : навч. посіб. – К. : Сталь, 2018. – 410 с.
2. Васильченко О. П. Гендерна рівність в Україні // Вісник Академії митної служби України. Серія : Право. – 2014. – № 2(13). – С. 46–53.
3. Голуб А. О. Гендерна рівність як один із проявів принципу рівності у праві : дис. канд. юрид. наук. – 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/38079> (дата звернення: 24.02.2025).
4. Голуб О. А. Гендерна рівність як складова розвитку // Держава і право. Серія : Юридичні науки. – 2018. – Вип. 79. – С. 89–96.
5. Гнидюк О., Мороз Х. Гендерна рівність: рівні умови для служби та фізичних навантажень у військових формуваннях // Молодий вчений. – 2021. – № 11(99). – С. 160–163. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-36> (дата звернення: 24.02.2025).
6. Дрозд О. Гендерна рівність у сфері безпеки й оборони: міжнародний досвід // Підприємництво, господарство і право. – 2020. – № 10(296). – С. 105–110.
7. Ковбасюк А. О. Гендерна рівність та громадянське суспільство : дис. ... канд. наук. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/13609> (дата звернення: 24.02.2025).
8. Марценюк Т. Гендерна рівність: стереотипи і зрушення // Освіта України. – 2016. – 28 берез. – С. 12.
9. Наливайко Л. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони в умовах воєнного стану // Наукові перспективи. – 2024. – № 3(45). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-911-919](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-911-919) (дата звернення: 24.02.2025).
10. Рубан О. В. Гендерна рівність: реалії та перспективи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2009. – Вип. 91/93. – С. 168–171.

11. Рущенко І. П. Загальна соціологія: підруч. для ВНЗ МВС України. – Х.:Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 524 с.
12. Рущенко І. Соціологія на війні // Український соціологічний журнал. – 2017. – Вип. 17/18, № 1/2. – С. 43–52.
13. Сандига О. І., Клецова С. Я. Соціальні трансформації та гендерна рівність : дис. канд. соціол. наук. – 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/21563> (дата звернення: 24.02.2025).
14. Сірій Є. В. Соціологія: Загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. – К. : Атіка, 2004. – 479 с.
15. Требін М. П. Соціологія війни П. О. Сорокіна // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Соціологія. – 2016. – № 3(30). – С. 95–107.
16. Третякова Т. М., Короход Я. Д. Соціологія емоцій. – Одеса : НУ «ОЮА», 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.14421> (дата звернення: 24.02.2025).
17. Фурман Д., Любивий В. А. Гендерна рівність. Кому вона потрібна? : дис. канд. соц. наук. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/46913> (дата звернення: 24.02.2025).
18. Юрій М. Ф. Соціологія: підруч. для студентів ВНЗ. – К. : Кондор, 2007. – 288 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкетування для дослідження впливу війни на гендерну рівність, адаптоване за Рубан О. В.

1. Чи змінився розподіл домашніх обов'язків у вашій сім'ї під час війни?
2. Чи доводилося вам брати на себе нові професійні або соціальні ролі через війну?
3. Чи відчуваєте ви зміни у сприйнятті гендерних ролей у суспільстві під час війни?
4. Чи зіткнулися ви з труднощами у пошуку або збереженні роботи через війну?
5. Чи вважаєте ви, що війна сприяла зростанню гендерної рівності у вашій країні?
6. Чи спостерігали ви збільшення випадків дискримінації за гендерною ознакою в умовах війни?
7. Чи відчуваєте ви підвищений рівень психологічного навантаження через зміну соціальної ролі?
8. Чи брали ви участь у волонтерській діяльності або інших формах громадської допомоги під час війни?
9. Чи вважаєте ви, що жінки та чоловіки мають рівний доступ до кар'єрних можливостей під час війни?
10. Чи спостерігали ви збільшення кількості жінок у військових або оборонних структурах?
11. Чи стикалися ви з ситуаціями, коли ваш гендер впливав на ставлення до вас на роботі або в суспільстві?
12. Чи помітили ви зміни у ставленні до традиційних сімейних цінностей у вашому оточенні через війну?

13. Чи вважаєте ви, що війна позитивно вплинула на рівень гендерної солідарності у суспільстві?

14. Чи підтримуєте ви подальше посилення політик щодо гендерної рівності після завершення війни?

Додаток Б

Гендерні трансформації під впливом воєнних конфліктів

Сфера впливу	Зміни для жінок	Зміни для чоловіків
Ринок праці	Збільшення участі жінок у traditionally чоловічих сферах, зростання економічної самостійності	Втрата традиційних робочих місць, залучення до військової сфери, зміна професійних ролей
Сімейні обов'язки	Зростання навантаження через поєднання роботи та догляду за родиною, прийняття рішень без партнерів	Втрата ролі головного годувальника через військові дії або поранення, довга розлука з родиною
Участь у військових діях	Активніше залучення до армії, медичних та волонтерських місій	Призов на службу, підвищений ризик травм і смертності, ПТСР
Соціальний статус	Визнання внеску жінок у воєнний і післявоєнний періоди, збільшення політичної активності	Загроза маргіналізації після повернення з війни, труднощі адаптації до мирного життя
Освіта та професійний розвиток	Розширення доступу до нових навичок і знань, зміни в гендерній політиці	Зменшення можливостей для освіти через мобілізацію та економічну кризу
Гендерне насильство	Підвищений ризик сексуального насильства, експлуатації, дискримінації	Тиск соціальних норм, стигматизація жертв насильства, психологічний стрес
Політична участь	Розширення представництва жінок у владі та громадських ініціативах	Повернення до традиційних норм або, навпаки, радикалізація

		поглядів
Психологічне здоров'я	Високий рівень стресу через багатозадачність і емоційне навантаження	Підвищений ризик ПТСР, депресії, самогубств після військових дій